

עלייתה של משפחת ביליה לארץ ישראל

(מעודכן לדצמבר 2015)

מקור המידע העיקרי של הסיפור הזה, הוא קבוצת מסמכים מתוך הארכיון הציוני המרכזי, שנשלחו לדודה אתי, בעקבות שאלות שלה בנושא. שאר המידע בא מזיכרונה של אתי ושל אנשים אחרים.

משפחת ביליה, אבא מסעוד, אמא דונה והילדים אלברט (דוד אברהם), סלומון (סבא שלמה), ואסתר, עלו לארץ ב-13.8.1954. שמותיהם מופיעים ברשימת העולים¹ שהגיעו לנמל חיפה על סיפון האנייה "ירושלים"²:

רשימת העולים שהגיעו באנייה "ירושלים" ביום 13.8.54.

מס. סדר	המשפחה	והשם	הגיל אב/אם	ארץ מוצא	מס. ת.ע.	מקצוע נשלח ל-
1	אמריסה	אלנישט	1914	הונגריה	15450	---

בראש עמוד 4 של רשימת העולים, במספרים 159-163 ברשימה, מופיעים השמות של משפחת ביליה:

- 4 -

"ירושלים" ביום 13.8.54.

מס. סדר	המשפחה	והשם	הגיל אב/אם	ארץ מוצא	מס. ת.ע.	מקצוע נשלח ל-
159	ביליה	מסעוד	1920	אברהם/שרה	74269	חרט ש"ע
160		דונה	1918			
1		אלברט	1946			
2		סלומון	1949			
3		אסתר	1952			
4		מירלנדה	1917	דוד/טליזה	74266	ש"ע

לצד השמות, מופיעים פרטים נוספים: שנת הלידה של כל בני המשפחה, ובשורה של ראש המשפחה (מסעוד) מופיע גם שם ההורים שלו, ארץ מוצא, מספר תעודת עולה – 74269, מקצוע ולאן נשלחת המשפחה. במקרה שלנו כתוב ש"ע ("שער העלייה"), הוא מחנה המעבר³ של העולים, לפני פיזורם ברחבי הארץ.

¹ הרשימה המקורית שמורה בארכיון הציוני, בתיק מס' גל-15498/2.

² על האנייה לא נמצאו פרטיים נוספים. כנראה זאת הייתה אנייה שהתקבלה במסגרת השילומים. היא שימשה בין היתר להעברת עולים, בעיקר ממרוקו, בין השנים 1954-56.

³ ראה ויקיפדיה:

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%A2%D7%A8_%D7%94%D7%A2%D7%9C%D7%99%D7%99%D7%94

מתוך מסמכים אחרים שנדבר עליהם בהמשך, ידוע שמשפחת ביליה שהתה זמן קצר במחנה המעבר, וששבוועיים אחרי הגעתה, בתאריך 2.9.54, כבר גרה בצריף במעברת שמרון. המעברה הייתה ממוקמת בעמק יזרעאל, ליד קיבוץ נהלל. בשנות ה-80 הוקם שם היישוב תמרת. צריפי המעברה שימשו אז את העולים החדשים שאחר כך התיישבו במגדל העמק וברמת ישי. מאוחר יותר, משפחת ביליה עברה סופית לעיירה מגדל העמק, וגרה בבית פרטי קטן, שהורחב במשך השנים.

יחד עם שני הדפים מתוך רשימת העולים שהיו על אניית "ירושלים", דודה אתי קיבלה מהארכיון הציוני עוד 15 דפים מצולמים, השייכים כולם לתיק ב/17998 קל, והעוסקים כולם בעלייתה של סעדה⁴ ביליה, אמו של מסעוד. מדובר בעיקר בהתכתבות שנערכה במחצית השנייה של שנת 1954, בין פקידי הסוכנות היהודית השונים, בארץ ובמרוקו, וביניהם לבין שמעון ביליה, אחיו הבכור של מסעוד, שהגיש את הבקשה להעלות את אמו לארץ. מתוך המכתבים האלה השתדלנו להוציא את המידע המעניין. חלק מהמידע נוגע לתולדות משפחת ביליה, חלק לנושא העלייה באופן כללי.

מהמסמכים אנחנו למדים ש :

סעדה ביליה נולדה לכאורה בשנת 1899 לאביה מקלוף שריקי ואמה רחל. שנת הלידה של סעדה נגזר מהצהרתו של בנה שמעון שבשנת 1954 היא הייתה בת 55. צריך להתייחס במידה של ספק לגיל זה. ייתכן שהיא הייתה יותר מבוגרת ושגילה הופחת בכוונה ע"י שמעון. אך נסביר זאת בהמשך.

בעלה של סעדה נקרא אברהם. ב-1954 הוא כבר לא היה בחיים. בנו הבכור של מסעוד נקרא בשמו העברי אברהם, על שם סבו. לאברהם וסעדה ביליה היו שלושה ילדים : שמעון, יליד 1910, שושנה (לוגסי אחרי הנישואין), ומסעוד – הבן הקטן – יליד 1920.

שושנה עלתה לארץ ראשונה, בשנת 1949. ב-1954 היא גרה עם משפחתה (יחד 4 נפשות) ב-2 חדרים במושב ברוש שעריה א', באר שבע, ועסקה בחקלאות.

שמעון עלה לארץ בשנת 1950. בטופס בקשת העלאת סעדה (תאריך : 25.8.54) רשום שהוא גר ב-חואסה 142 – תל חנן, ב-3 חדרים יחד עם משפחתו (6 נפשות), שהוא בן 44 ומקצועו "רדיאטוריסט". שמה של אשתו : שולמית לבית מלכה. באחד המכתבים (18.11.54) כתוב שהדירה בת 4 חדרים, ושיחד עם הזוג גרים "בנים מבוגרים שעובדים כבעלי מקצוע ומצבם הכלכלי טוב".

מה הסיבה שאנחנו מוצאים בתיק העלייה של סעדה כל כך הרבה פרטים אודות שלושת ילדיה? ובכן, מסתבר שגם באותם הימים, אישורי העלייה היו סלקטיביים, כאשר ניתנה עדיפות ברורה למשפחות של אנשים צעירים. במקרה של סעדה, בנה שמעון הצהיר במכתב הנ"ל ש-"האם הייתה מתגוררת אצלו גם בחו"ל" ו-"הוא התחייב לקבלה ולדאוג לה".

לא רק זה : שמעון גם שילם את הוצאות עלייתה של סעדה, בסך 172.800 לירות (מאה שבעים ושתיים לירות ושמונה מאות אלפיות, בחמישה תשלומים, הראשון על סך 35 לירות).

⁴ ברשימת העולים מופיע בטעות השם שרה.

כלומר: בשנת 1954 מדינת ישראל הייתה מוכנה לקבל כעולה חדשה ממרוקו אישה אלמנה ומבוגרת (בת 55), רק בתנאי שבן משפחה יתחייב לקבל אותה לביתו, יוכיח שהוא יכול לפרנס אותה ואף ידאג לשלם את הוצאות ההפלגה לצורך עלייתה!

אנו משערים שסעדה עלתה בסופו של דבר בפברואר 1955, כי במועד זה מסתיימת בתיק התכתובת בעניינה.

עד כאן המידע שניתן לדלות מהארכיון הציוני.

ועכשיו לכמה ספורים ולפרשנויות, שחלקם יש לקבל במידת של ספק.

קודם כל עוד מילה אחת בנוגע לגיל של סעדה ביליה. לפי הצהרתו של שמעון, בשנת 1954 היא הייתה בת 55, בזמן שהוא בעצמו היה בן 44. לכאורה, סעדה ילדה את בנה הבכור כשהיא הייתה רק בת 11!

הדבר פחות הזוי ממה שנראה ממבט ראשון, אם נחשוב שמדובר באישה שגרה במקור בעיירה ברברית בדרום מרוקו (טרודנט). ועם זאת, אנו נוטים לחשוב ששמעון הצהיר על גיל יותר צעיר של אמו, כדי שלא יעשו לה בעיות בזמן עלייתה. זו כנראה הייתה שיטה קבועה של העולים ממרוקו, שהתאפשרה תודות לעובדה שאז לרב האנשים לא היו מסמכים הנושאים את תאריך הלידה שלהם. והרי שגם דונה (דינה) ביליה, אשתו של מסעוד, מופיעה ברשימת העולים של האנייה, כילידת 1918, בזמן שאנחנו יודעים שבפועל היא נולדה ב-1914/15. זאת משום שאחריה נולדו לאמה אסתר עוד שתי בנות ובן שהוא-הוא נולד בשנת 1920.

עד כמה שאנחנו יודעים מזיכרונות הרצים במשפחה, לבעלה של סעדה, אברהם, הייתה אישה נוספת שילדה לו ילדים נוספים. ידוע שאחות חורגת לשמעון, שושנה ומסעוד, עלתה גם היא לארץ והתגוררה בסביבות באר שבע.

ועכשיו בחזרה למסעוד ביליה, למשפחתו, ולתקופה הראשונה שלהם בארץ.

מסעוד ביליה נולד בעיירה הברברית טרודנט שבדרום מרוקו, השוכנת כ-80 ק"מ מזרחית לעיר החוף אגדיר. אין לנו שום מידע, לא בכתב ולא בע"פ, בנוגע לתולדות המשפחה. אנחנו לא יודעים מתי ואיך האבות של משפחת ביליה הגיעו לטרודנט, ואין לנו מושג מאיפה הגיעו לעיירה. אפשר רק להעלות כמה השערות, חלקן די מבוססות, חלקם קצת יותר דמיוניות. מה שאנחנו יודעים כמעט בוודאות הוא שבשנות ה-30 או ה-40 של המאה העשרים, משפחת ביליה (מסעוד, ההורים והאחים) הגיע לקזבלנקה. סביר להניח ששמעון הגיעה ראשון ואחריו באה שאר המשפחה.

אנו מבינים ששמעון היה בעל מוסך ושהתפרנס ממנו לא רע בכלל. ככל הנראה, אחרי הקמת מדינת ישראל, הוא ואחותו שושנה (אז כבר נשואה) הרגישו שהאדמה בוערת מתחת לרגליהם, ועלו לארץ. לפי התמונה שאנו מקבלים ארבע שנים (1954) אחרי עלייתו, שמעון הגיע לארץ עם מספיק כסף, כדי לפתוח מוסך גם בארץ. הכתובת הרשומה בתל חנן מסמנת גם את המוסך וגם את בית המגורים. במסמכים מוזכרים "שני בנים מבוגרים שעובדים כבעלי מקצוע ומצבם הכלכלי טוב". אנחנו נמצא אותם כמה שנים יותר מאוחר, כאשר שמעון עבר לאזור חיפה ושם הקים את העסק "שמעון ביליה ובניו".

אבל אותנו, כמובן, מעניין הרבה יותר מה קרה למסעוד, הסבא רבא של עידן ברזילי.

ממה שאנחנו מבינים מהסיפורים שרצים במשפחה, היחסים בינו לבין אחיו הבכור שמעון, לא היו משהו. שמעון, המבוגר ממסעוד בעשר שנים, התייחס אליו בזלזול-מה. אמנם הוא לימד את מסעוד את סודות המקצוע, אבל הוא גם די ניצל אותו בעבודה. מסעוד, כך מסתבר, היה אדם חכם מאוד, ובעל זיכרון מצוי. לא הזוי לשער שבתקופה אחרת ובתנאים אחרים, מסעוד היה הופך למהנדס מוכשר. ולא פלא ששלושת הילדים שלו הלכו לכוון זה (הדודה אתי הייתה מורה לחשבון).

אנחנו מבינים שמסעוד היה גם אדם חסר סבלנות כלפי האנשים. אולי זה עניין של אופי, ואולי תוצאה של היחס שקיבל בצעירותו מהאח הגדול. כנראה שני הדברים גם יחד.

אנחנו לא יודעים למה מסעוד לא עלה לארץ יחד עם שמעון בשנת 1950, אבל סביר להניח שהוא ראה דווקא בעלייה של האח הבכור, הזדמנות להקים בקזבלנקה סוף-סוף עסק עצמאי, לשני ילדיו הקטנים (אלברט וסלומון).

נזכור לרגע שעם עלייתו של שמעון, נשארה בקזבלנקה גם האמא סעדה. לא ברור למה שמעון, ולפניו האחיות שושנה, לא לקחו איתם את סעדה. אולי אז האב אברהם היה עדיין בחיים, או אולי ההבנה בין האחים הייתה שהיא תבוא לארץ אם וכאשר יעלה לארץ, עם משפחתו, מסעוד, הבן האחרון שנותר במרוקו.

אבל, כפי שאנחנו יודעים, סעדה לא הגיעה באנייה "ירושלים" באוגוסט 1954. והינה – פלא פלאים – כמה ימים אחר-כך, שמעון הגיש בקשה לעלייתה של סעדה, ואף לקח על עצמו את עלות ההפלגה ואת פרנסתה העתידית בארץ.

מה באמת קרה שם? האם מדובר בסכסוך בין אחים על מי יטפל באמא המבוגרת? או שמא האשמה הייתה מדינת ישראל, שלא רצתה לקלוט אישה מבוגרת, אלמנה ובעלת ריאה חלשה?

בואו נעזוב כעת את שמעון ואת סעדה, ונתרכז במסעוד ומשפחתו. עם הגעתם לארץ, אחרי שהייה של שבועיים במחנה שער העלייה, הם נשלחו למעברת שימרון, ליד קיבוץ נהלל. למרות שאפילו ברשימת העולים באנייה, היה כתוב שמסעוד הוא בעל מקצוע מבוקש (חרט), ובמסמכים האחרים הוא נקרא "רדיאטוריסט", הקיבוצניקים התייחסו אליו בהתחלה (אולי בגלל קשיי השפה) בזלזול-מה, ושלחו אותו לסקול אבנים בשדה (להכשיר אדמות טרשים?).

והינה, יום אחד, בשדה הטרשים, פתאום נתקע להם טרקטור. הקיבוצניקים היו אבודים.

והינה פתאום, עולה חדש ממרוקו, כבן שלושים, עושה תנועות בידיים, ומנסה להסביר להם שהוא יכול לטפל בתקלה.

"מה פתאום שניתן לפרימיטיבי הזה לגעת בטרקטור?"

"כה וכה הטרקטור תקוע. מה יש לנו להפסיד? שינסה..."

נתנו למסעוד לגשת לטרקטור.
מסעוד שם ידיים.
והטרקטור התעורר לחיים.

ומאז, כל הקיבוצניקים של עמק יזרעאל ידעו: טרקטור תקוע? מסעוד ביליה.

לימים, מסעוד ביליה פתח מוסך לצד הדרך היורדת ממגדל העמק לכוון כפר ברוך.
המוסך היה מוכר היטב לכל הקיבוצים בעמק, ובו כל כלי העבודה עמדו בשורה כמו חיילים
לפקודתו של מסעוד.

ושלא יהיו יותר אי-הבנות עם התושבים הוותיקים, מסעוד לקח את "מילון אלף מילים", עט
ומחברת יפה, ובעזרת דודה אתי הקטנה, למד עברית על בוריה.

בלי מורים נוספים, כאוטודידקט, כמו שלמד לתקן טרקטורים...